

**«А ТИ ДЗВОНАРЮ ДЗВОНИ...»: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ
ТА ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИБОРУ СВОГО СЛОВА
НА ПРОТИВАГУ ЧУЖОМУ
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ (ЗІ СЛОВНИКОМ) ІРИНИ ФАРІОН
«АНГЛІЗМИ І ПРОТІАНГЛІЗМИ: 100 ІСТОРІЙ СЛІВ У СОЦІОКОНТЕКСТІ»¹**

Оксана Микитюк

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна

orcid.org/0000-0003-3922-4610

Scopus-Author: ID: 57867428400

Researcher ID: <https://www.researchgate.net/profile/Oksana-Mykytyuk>

e-mail: MykytyukStek@ukr.net

**“AND YOU, A BELLRINGER, RING...”: THE SOCIOLINGUISTIC
AND HISTORICAL CONTEXT OF CHOOSING ONE’S OWN WORD AS OPPOSED
TO SOMEONE ELSE’S
THE REVIEW OF THE MONOGRAPH (WITH A DICTIONARY)
BY IRYNA FARION “ANGLICISMS AND ANTIANGLICISMS:
100 STORIES OF WORDS IN A SOCIAL CONTEXT”**

Оксана Мукутук

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Ukrainian Language Department at the Lviv Polytechnic National University,

12, S. Bandera str., Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-3922-4610

Scopus-Author: ID: 57867428400

Researcher ID: <https://www.researchgate.net/profile/Oksana-Mykytyuk>

e-mail: MykytyukStek@ukr.net

Від часу Тараса Шевченка заповідь «І чужому навчається, і свого не цурайтесь» є аксіомою. Про вибір національного свого слова писав у XIX ст. харківський учений Олександр Потебня. У статті «Про націоналізм» академік пояснює, що про запозики «можуть правильно судити ті, що запозичають, а не ті, в кого запозичають; якщо ж останні беруть на себе роль суддів у чужій справі, то судження їх всуціль та повністю бувають конче однобічні. Їхня вимога від запозичальників подібна на те, як би хтось, зваривши каші для себе та для інших, вимагав, щоб ті інші з подяки разом з кашею з’їли і глечик, в якому вона варилася» (1, с. 120). Ідея про запобігання перед чужим відома

і серед народних висловів, бо пам’ятаю, як мій тато зневажливо казав: «Що заграничне – то величне? Невже так?».

На жаль, зараз існує хибна тенденція захоплюватися чужим та нехтувати своїм. Проте в історії українського мовознавства завжди існувала проблема балансу між українським та іншомовним словом (звісно, що не йдеться про ті запозики, які вмотивовані та доречні). Період 20–30-х років XX століття – це вироблення теоретичних засад розвитку української науково-технічної термінології, тому усі тогочасні наукові інституції торкалися питання вибору українського чи іншомовного терміна. Наприклад, Степан Риндик (Українська господарська академія в Подєбрадах,

¹ Бібліографічний опис: Фаріон І., Помилуйко-Недашківська Г., Бордовська А. Англiзми і протианглiзми: 100 історiй слiв у соціоконтексті : монографія (зі словником) / І. Фаріон. Львів : Видавництво «Свічадо», 2023. 716 с.

Чехія) писав, що інтернаціональна термінологія – це «просто божок, фетиш, якому ми звикли поклонятися, надавши йому святости, що її він не має» [цит. за: 2, с. 9–18, 54–55]. Діячі НТШ – Іван Верхратський, Іван Пулюй, Володимир Левицький (Львів, 1873–1939) – також намагалися звільнити науку від «запозиченої, зайшої термінології і наблизити її до мови народної» [3, с. IX]. Члени Інституту української наукової мови (Київ, 1921–1933) вважали, що термін має бути зрозумілим, доброзвучним та побудованим на національній основі [4, с. 99–102].

Рівновагу межі своїм та чужим у соціокультурному та політичному аспекті, позамовні та внутрішньомовні причини запозичень крізь призму власної ідентичності відтворює пропоноване дослідження професора Ірини Фаріон. «Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціоконтексті» – це скарб, це знахідка, це джерело для вивчення свого та чужого, бо різні мови – це різний погляд на світ, це різний спосіб мислення. А кожна мова є неповторною цінністю. Водночас рецензована праця доводить, що жодній нації не піде на користь будь-що чуже, а тільки власне добре. Отже, якщо є слово *поклик*, то навіщо вживати *лінк*, якщо є *знеструмлення*, то навіщо нам *блекаут*.

Монографія зі словником «Англізми і протианглізми: 100 історій слів у соціоконтексті» – це той дороговказ для українців, якого вони потребують. У листі до Дмитра Донцова Леонід Мосендз пише, що тяжко розповсюджувати «Вістник», бо «українці бояться думати» [5, с. 512]. А великий знавець української мови Борис Антоненко-Давидович впевнений: «Трагедія українців у незнанні самих себе» [6], тому варто навчити українців думати та пізнавати себе, що і пропонує монографія.

Ще одна особливість книжки – це те, що вона долає відстань між минулим та майбутнім та присвячена внукам Ірини Фаріон – Еві та Дмитрикові. Вони – найбільше щастя її життя – йдуть до школи та отримують такі лексичні одиниці, які пропонує НУШ: *мати свій брендинг* (символіку), *робити дайджест творів* (огляд), *даунлодити документ* (завантажити), *мати зі собою драфт* (проект, чернетку, план), *переходити з одного левелу на інший* (рівня), *заходити в ZOOM за лінком* (покликом), *принесити скетчбук* (зама-

льовник), *отримувати за добре навчання стикери* (наліпки, наклейки, етикетки), *урок хендмейку* (руководля, ручної роботи, рукотвору, праці), *стояти перед челенджем* (викликом). Можна лише знітитися від такого засилля незрозумілих для більшості слів... Ці лексичні одиниці абсолютно не збагачують рідної мови, а лише занечищують її непотрібними словами, тому варто побороти такі слова в мовленні українців.

Праця «Англізми і протианглізми...» виховує характер та дає знання. Про потребу таких моральних чинників говорить Дарія Віконська. Авторка зазначає, що саме недоліки в характері української нації призвели до втрати державности. Її есе «Нація, мистецтво та наука» містить такі рядки: «Енергія й сильна воля без відповідної підстави знання є немов добрі коні, які не мають що тягнути й розбігаються манівцями» (7, с. 310). Отже, пропонована вам праця не просто дає енергію й сильну волю, вона вчить волею та енергією керувати через знання та характер.

Монографія цілісна та ціннісна щодо побудови.

Розділ «Терміни – фокуси засадничих понять та ідей» – це ключ до розкриття проблеми англїзації. Терміни *нація*, *націоналізм*, *ідентичність*, *глобалізм*, *інтернаціоналізм*, *англїзм* не лише пояснено, а й запропоновано читачам знакові постаті, які долучені до розуміння мовознавчо-політичних понять. Зокрема:

– Мелетій Смотрицький – автор «Граматики слов'янської» (1619 р.), яка понад 200 років слугувала посібником для вивчення церковнослов'янської мови на всіх слов'янських землях;

– Степан Ленкавський – автор «Декалогу ОУН» («Десять заповідей українського націоналіста», 1929). Серед тих заповідей є злободенні для сучасників: «Здобудеш Українську Державу або загинеш у боротьбі за Неї» (перша заповідь), «Пімсти смерть Великих Лицарів» (п'ята заповідь);

– Олекса Тихий – український дисидент, учитель з Донецька, книжка якого «Мова – народ» є криницею для розуміння мовної свідомості;

– Алла Горська – шістдесятниця, що 1964 року в співавторстві з Панасом Заливахою та іншими митцями створила в корпусі Київського університету вітраж «Шевченко».

Мати», який знищила адміністрація університету за вказівкою партійного керівництва;

– Емма Андіївська – авторка 29-ти поетичних збірок, п'яти книжок короткої прози, трьох романів та понад 9000 картин, письменниця, яка, живучи на чужині, обрала рідну українську мову як мову серця.

Ці постаті лише з одного розділу формують вертикаль, якою можна йти до знань.

Розділ монографії про історію запозичень («**Сприйняття запозичень та чужої мови в діяхронії**») – це дорога нації до української ідеї. Ірина Фаріон починає аналіз англійзації як явища від «Слова о законі і благодати» Іларіона та «Повчання Володимира Мономаха своїм дітям» (XI століття). На тлі діяхронії доведено, що ні церковнослов'янська, ні польська, ні московська мови не допомогли нам побудувати державу. Ми змогли створили самостійну Україну тільки силою своєї мови.

Розділ «**Соціолінгвальний контекст англобарбаризації**» містить інформацію про те, чому суспільство ковтнуло цю наживку англійської мови. У той час, коли ми ще не утвердили своєї мови, наш лет вже збиває англійзація. Для прикладу, в Італії 2023 року прем'єр-міністр Джорджа Мелоні запропонувала законопроект, який передбачає штраф 100 тис. доларів за непотрібні англізми на місці національних слів, бо сила мови – це насправді сила нації. Натомість у День Конституції, 28 червня 2023 року, Президент України Володимир Зеленський подав до Верховної Ради законопроект «Про застосування англійської мови в Україні», де передбачено офіційно закріпити статус англійської мови як однієї з мов міжнародного спілкування в Україні у трьох базових царинах: 1) в офіційно-діловій; 2) в освітній; 3) в культурній.

Отже, українцям спершу насаджували церковнослов'янську, грецьку, латинську, польську, московську мови, тепер англійську. І зазвичай за мовне яничарство ще й платили чи доплачували.

Розділ «**Внутрішньомовний контекст англобарбаризації**» дає поділ мовосвіту на

барабаризми (те, що очужує мову) та запозичення (те, що збагачує) мову, містить причини запозичень, таблиці, що допомагають усвідомити текст.

Найбільший за обсягом розділ – це «**Англізми та протианглізми: історія слів – історія нації**». Унікальність його полягає в аналізові 100 англійських лексичних одиниць, до кожної з яких є національні відповідники, та вміщених 100 графічних зображень англізмів з поданими до них філософськими есе. Неповторність монографії творять шмуцтитули, які налаштовують на сприйняття того чи того матеріалу. А зорові маркери – меч та бавовна – увиразнюють потребу боротьби за свою державу, бо від Тараса Шевченка йде ідея перекувати рало на меч, коли того вимагає війна. Графічну частину монографії та філософування на теми англізмів подала Галина Помилуйко-Недашківська, а етимологію англізмів відшукала колишня студентка Ірини Фаріон – Анна Бордовська.

Аби найлегше сприймати написане, читачам запропоновано словник-показник, використано джерела та іменний показник – усе, щоб пошук певного слова був найзручнішим. Це не просто книжка, це мандрівка життям англізмів (та їхніх відповідників) у лексико-семантичному, етимологічному та соціокультурному аспекті, щоб кожен міг знайти свою стежку-доріжку до серцевини українського слова.

Вертаючись до наших класиків, Ірина Фаріон часто розповідає історію про кінорежисера, сценариста Юрія Ілленка (одна з перших величних операторських робіт – «Тіні забутих предків») та геніяльного актора Івана Миколайчука [8]. Один епізод з життя великих майстрів був знаковим, коли Іван Миколайчук на стіні в помешканні Юрія Ілленка написав: «А ти, дзвонарю, дзвони, і не питай, чи буде світанок!».

Монографія Ірини Фаріон про світанок. Світанок український!

ЛІТЕРАТУРА

1. Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація: статті і фрагменти / упорядкування і вступна стаття Ю. Шевельова. Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1992. 156 с.
2. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення. Львів : Кальварія, 1999. 106 с.
3. Шелудько І. Передне слово. *Шелудько І. Словник технічної термінології. Електротехніка*. Київ, 1928. С. VIII–XV.

4. Микитюк О. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма : навчальний посібник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2023. 440 с.
5. Сварник Г. Листи Леоніда Мосендза до Дмитра Донцова за 1931–1934 роки. *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Том ССХХХІХ. Праці Філологічної секції*. Львів, 2000. С. 479–541.
6. Доскоч В. Антоненко-Давидович: На його похороні було більше кадебістів, аніж друзів. 2019. URL: <https://iprosvita.com/antonenko-davydovych-na-joho-pokhoroni-bulo-bilshe-kadebistiv-anizh-druziv/> (дата звернення: 26.01.2023).
7. Віконська Д. *Ars Longa...*: Літературознавство. Мистецтвознавство. Культурологія. Есеї. Львів : Піраміда, 2015, 352 с.
8. Фаріон І. Велич особистості. Іван Миколайчук. 15.06.1941–3.08.1987. 2016. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GuLctHmz3ic&t=18s> (дата звернення: 26.01.2023).

REFERENCES

1. Potebnia, O. (1992). *Mova, natsionalnist, denatsionalizatsiia: statti i frahmenty* [Language, nationality, denationalization: and fragments]. *Uporiadkuvannia i vstupna stattia Yurii Shevelova*. Niu-York : Ukrainska Vilna Akademiia Nauk u SShA [in Ukrainian].
2. Nakonechna, H. (1999). *Ukrainska naukovo-tekhnichna terminolohiia. Istoriia i sohodennia* [Ukrainian scientific and technical terminology. History and the present]. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].
3. Sheludko, I. (1928). *Perednie slovo* [Introduction]. *Sheludko Iv. Slovnyk tekhnichnoi terminolohii. Elektrotekhnika*. Kyiv, pp. VIII–KhV [in Ukrainian].
4. Mykytyuk, O. (2023). *Suchasna ukrainska mova: samobutnist, systema, norma: navch. Posibnyk* [Modern Ukrainian Language: Originality, System, Norm: Teaching Manual]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniki, 2023 [in Ukrainian].
5. Svarnyk, H. (2000). *Lysty Leonida Mosendza do Dmytra Dontsova za 1931–1934 roky* [Leonid Mosendz's letters to Dmytro Dontsov for the years 1931–1934]. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Tom SSKhXKhIX. Pratsi Filolohichnoi sektsii*. Lviv, pp. 479–541 [in Ukrainian].
6. Doskoch, V. (2019). *Antonenko-Davydovych: Na yoho pokhoroni bulo bilshe kadebistiv, anizh druziv* [Antonenko-Davydovych: At his funeral there were more cadebists than friends] Retrieved from: <https://iprosvita.com/antonenko-davydovych-na-joho-pokhoroni-bulo-bilshe-kadebistiv-anizh-druziv/> [in Ukrainian].
7. Vikonska, D. (2015). *Ars Longa...*: *Literaturoznavstvo. Mystetstvoznavstvo. Kulturolohiia. Esei* [Ars Longa...: Literary studies. Art history. Culturology. Essays]. Lviv: Piramida [in Ukrainian].
8. Farion, I. (2016). *Velych osobystosty Ivan Mykolaichuk. 15.06.1941–3.08.1987* [Greatness of personality. Ivan Mykolaychuk. 15.06.1941–3.08.1987] Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=GuLctHmz3ic&t=18s> [in Ukrainian].